

CHUYỆN LẠ Ở NGÀN YUMBRA

TRẺ SINH RA PHẢI QUA NHÚNG NƯỚC VÀ LỄ ĐẶT TÊN

Người S'tiêng được phân thành 2 nhóm, nhóm S'tiêng Bù Lơ và S'tiêng Bù Dek. Theo ngôn ngữ bản địa Bù Lơ có nghĩa là vùng cao còn Bù Dek là vùng thấp. Ngoài ra, còn một nhánh khác là S'tiêng Bù Biék. Nhóm này sống ở đầu nguồn sông Đắc Quýt trên đất Campuchia, thuộc tỉnh Mônđunkiri. Qua nghiên cứu các di tích, di chỉ được tìm thấy tại thành Cổ Tròn (huyện Bình Long), di tích Đốc Chùa (huyện Tân Uyên, Bình Dương), các nhà nghiên cứu cho rằng, có khả năng người S'tiêng xuất hiện tại miền đất nam Trường Sơn từ 2.000 - 5.500 năm trước.

Cũng như các tộc người Mạ, Chơro, người S'tiêng xem sự ra đời của đứa trẻ là sự kiện quan trọng của làng. Thế nên khi sản phụ sinh nở, việc thực thi những nghi lễ, điều cấm kị từ ngàn đời không chỉ là trách nhiệm của gia đình mà còn là việc chung của cả buôn. Điều cấm kị lớn nhất là người phụ nữ không được hạ sinh trong nhà. Để chuẩn bị cho sản phụ "nằm ở", trước đó, người chồng ra bìa rừng đẵn cây làm chòi cho vợ. Khi vợ chuyển dạ, anh ta mới bà mụ trong buôn đến giúp đỡ. Già Điểu Griêm kể: "Sau khi sinh con, người mẹ chỉ được uống các loại lá, cây thuốc truyền thống. Được vài ngày, mờ sáng, người mẹ phải đem đứa trẻ ra suối tắm...". Khi vắng dương còn tù mù, trong gió thổi rìn rít và trong cái lạnh cắt da của vùng cao buổi ban mai, người mẹ lẳng lặng mang đứa con bé bỏng đi và nhúng vào dòng suối buốt giá. Đang hồng hào, đứa bé trở nên tím ngắt. "Tắm như vậy có nhiều cái ý nghĩa lắm! Nếu vượt qua được, đứa trẻ sẽ lớn

lên khỏe mạnh, cha mẹ sẽ nuôi nó dễ hơn. Nếu không qua được, nó sẽ về với Yang thôi. Không có cái sức, nó không thể sống được giữa rừng già", chị Điểu Thị Lênh, một phụ nữ trong buôn bộc bạch. Còn cô giáo Điểu Thị Hương ở Trường Tiểu học Thiện Hưng B (huyện Bù Đốp) trần trụi: "Hủ tục này vẫn diễn ra tại các buôn làng. Đã có nhiều đứa trẻ chết do không chịu nổi sự khắc nghiệt của thời tiết. Trước đây, không chỉ giới hạn trong cộng đồng người S'tiêng, thực trạng này là hiểm họa kéo dài ở tộc người".

Qua "cửa ải" nhúng nước, sau 2 - 3 tháng tuổi đứa trẻ sẽ được làm lễ đặt tên. Để hoàn tất nghi lễ này, gia chủ chuẩn bị một con lợn, một con gà trống, một chén rượu cần, một kỷ vật cho bé, sau đó gia chủ mời già làng đến làm Chủ lễ. Khi công việc chuẩn bị đã tươm tất, gia chủ bày rượu cần và các con vật hiến tế ra giữa nhà, chủ lễ cắt tiết vật hiến tế lấy máu và rượu cần dâng lên thần linh. Chủ lễ mời

thần linh về chứng giám, sau đó khấn với thần linh nhận mặt và tên đứa bé, phù hộ cho nó ăn nhiều nhanh lớn, có sức mạnh như nước, như lửa, sớm lên rừng bẻ măng, lên rẫy tria lúa. Sau nghi lễ trên, chủ lễ chính thức tuyên bố tên đứa bé trước sự chứng kiến của các thành viên trong buôn (làng). Từ đây mọi người trong gia đình và xã hội phải có trách nhiệm chăm sóc, dạy dỗ cho đến lúc bé trưởng thành. Tiếp đó, chủ lễ dùng trái bầu khô múc nước gội đầu, tắm cho bé. Đây là một việc làm có ý nghĩa chúc phước lành, theo quan niệm sau này bé sẽ có sức mạnh và trí tuệ như già làng (chủ lễ).

TRUYỀN THUYẾT KỂ RẰNG, THẦN DJIÊNG LÀ VỊ TỔ CỦA NGƯỜI S'TIÊNG NGỰ TRÊN NÚI YUMBRA (BÀ RÁ), TỪNG DẠY BÀ CON BIẾT RÈN CON ĐAO, LÀM CÁI CHÀ GẠC, BIẾT CHẶT CÂY LÀM NHÀ ĐỂ Ở, ĐAN CÁI CHIẾU ĐỂ NGỦ, CHÈ NAN ĐAN CÁI GỤI ĐI RỪNG, VÀ DẠY CON GÁI, CON TRAI BIẾT YÊU THƯƠNG TRỌN ĐỜI! - BÊN ÁNH LỬA KHUYA BẬP BÙNG, GIÀ LÀNG ĐIỂU GRIÊM RUNG RUNG CHÒM RÂU BẠC KỂ CHO CHÚNG TÔI NGHE VỀ LỊCH SỬ VÀ NHỮNG TẬP TỤC CỦA BUÔN LÀNG.

TẮM LÁ NGẢI VÀ MÁU GÀ SAU KHI TIỀN ĐƯA NGƯỜI CHẾT

Người già ở các bản S'tiêng còn kể lại rằng, khi một gia đình có người già từ cuộc sống, làng sẽ cử những chàng trai khỏe mạnh vào rừng đẵn cổ thụ làm "áo ma". Không như người Kinh làm quan tài từ những tấm ván ghép lại, những chiếc áo quan của người S'tiêng được khoét từ cây rừng. Người chết được đặt vào lõi cây rồi đậy nắp lại.

Hơn chục thanh niên cường tráng liên tục chặt, băm, đục, khoét trong một buổi để biến thân cây trở thành "mái nhà" cho người chết. Khi đã hoàn chỉnh, người ta sẽ đưa chiếc áo tang về nhà người chết. Anh Điểu Hà Điệp, Trưởng buôn Sơn Hòa nói: "Ngày trước, để tỏ lòng thương tiếc người chết, thường các gia đình để xác chết trong nhà từ 7-8 ngày cho con cháu, họ hàng, người thân khóc than hay nhắn gửi tình thương, những điều chưa thể chuyện trò với người chết khi họ còn sống. Nhưng hiện nay tục này đã được thay đổi..."

TS. Nguyễn Thành Đức, Giám đốc Trung tâm Nghiên cứu, Bảo tồn và phát triển Văn hóa dân tộc, cho biết: Ngoài thế giới của những người sống, đồng bào còn có niềm tin về thế giới của các thần linh. Trong đó, con người, cỏ cây, đồ vật đều có linh hồn và có nhiều thần linh ngự trị như thần sông, thần núi, thần cây, thần nước. Các thần linh này được gọi chung là Yàng. Ngoài ra còn có thế giới của ma quỷ là người hay vật đã chết

biến thành. Phần nhiều ma quỷ gây ốm đau, tai họa cho con người, nhất là ma lai, giống ma chuyên hút máu, ăn phân người. Ông Đức nhấn mạnh: "Ngay tại thời điểm này, vẫn có không ít người tin, ai bị ma lai ăn phân sẽ ốm đau và chết dần chết mòn". Một người khi chết sẽ có cuộc sống mới ở thế giới ma nên cũng cần những vật dụng hàng ngày để duy trì cuộc sống. Với niềm tin đó nên khi hạ thổ quan tài, người S'tiêng có tục chia của cho người chết, gồm những vật dụng mà lúc sinh thời họ thường sử dụng như cái lao, cái xà gạc, bầu rượu, ché rượu, chăn mền...

"Những vật dụng này được để tại nhà mồ, dù vẫn còn nguyên vẹn nhưng tuyệt nhiên không ai dám lấy về sử dụng, vì người S'tiêng cho đó là đồ ma, nếu mang về sẽ bị ma rừng bắt hại, gây dịch bệnh và những cái chết đau đớn" - anh Điểu Tuấn, cán bộ dân số huyện Bù Đăng chia sẻ: "Sau khi tiễn đưa người chết vào rừng sâu, về đến buôn làng, đồng bào tin, nếu không tắm lá ngải và máu gà, người chết vẫn chưa cắt đứt sợi dây kết nối với người sống. Già làng Điểu Griêm nghiêm giọng: "Không tắm bằng nước máu gà và lá ngải thì con ma rừng sẽ vào nhà mình, làm hại mình đấy.

Muốn không dính líu đến nó, mình phải bắt con gà trống cắt lấy máu, bôi lên tay. Sau đó dùng lá ngải nhúng vào nước pha máu gà vẩy lên người. Con ma nó kỵ mùi này lắm!". Sau màn tắm máu gà và lá ngải, tùy giới tính, chức sắc, độ tuổi mà những người tham dự đám tang không được ra khỏi làng, không làm bất kỳ việc gì. Thời gian kiêng cử kéo dài từ 1 - 2 tuần. Sau đó cuộc sống mới trở lại bình thường. Giống như già làng Điểu Griêm, Điểu Len, Điểu Túc vẫn nhớ những cuộc di dân bất thường khi làng có nhiều người chết vì bệnh dịch. Già giải thích nguyên nhân do họ không kiêng cử, không tắm máu gà, lá ngải... nên bị con ma lai hại.

Theo thời gian, trong sự giao thoa mạnh mẽ giữa các nền văn hóa và sự tiến bộ của dân trí, những gì thuộc về hủ tục đã được đồng bào S'tiêng dần loại bỏ khỏi đời sống. Dù vậy, dấu đó dưới những tán rừng rậm của ngọn núi Yumbra kia, bóng dáng của luật tục năm nào vẫn còn hiện hữu ở những buôn làng sâu thẳm.

THÀNH DŨNG

